

ARXIU

Entre l'essència i l'opinió

El paper de la història en l'obra de Joan Fuster

Construir un relat sobre qui som i sobre qui volem arribar a ser. Aquesta és la funció que Fuster dóna a la història. L'estudi del passat amb vocació d'explicar el present i esperonar la construcció d'un futur compartit. Amb la nostra llengua i la nostra cultura com a substrat de la nació catalana. I amb la nostra història com a punt de partida dels Països Catalans.

«Els pobles no constitueixen essències intemporals i fixes, encunyades d'una vegada per sempre: la seua vida, com tota la vida, és un continu canvi i cada un dels seus instants va conformat per tots els instants que el precedeixen».

Joan Fuster

Llegint Fuster i, especialment, la seua obra més coneguda, *Nosaltres, els valencians*, és fàcil arribar a la conclusió que la història com a disciplina i matèria va jugar un paper fonamental en el seu pensament. I és que el Fuster poeta, assagista o articulista va tenir en l'estudi del passat un pilar fonamental de la seua producció. Advocat de formació, el suecà sempre es va considerar un treballador de les lletres, un escriptor. Però com dic, allò que va escriure sempre va tenir un caràcter historiogràfic molt marcat, més enllà del fet que ell mateix reconeguera, per al cas de *Nosaltres, els valencians*, no ser la persona més indicada per a escriure'l.

Tot i la importància de la història en la producció fusteriana, si revisem el seu *Diccionari per a ociosos*, curiosament, comprovem que la història no ocupa cap de les entrades del llibre. Sí que trobem, però, una definició de què fan els historiadors en una nota del seu diari, de dijous 23 de juliol de 1953: «Els historiadors es pensen que escriuen història. Però tot el que en ells no és erudició —i encara, encara...— és política. Política més o menys elevada, però política al cap i a la fi».¹ Aquesta re-

Antoni Rico
Historiador
toni.rico.garcia@gmail.com

¹ FUSTER, *Contra el nacionalisme i altres textos*, p. 115.

» La història com a disciplina i matèria va jugar un paper fonamental en el pensament de Joan Fuster

lació directa que estableix entre història i política és un dels motius que expliquen perquè l'obra del suec està tan impregnada de la ciència històrica.

El 1967, el mateix Fuster, parlant sobre *Nosaltres, els valencians*, deia que el llibre «era un paper més o menys urgent per la circumstància actual del País Valencià», «un pamflet polític» assumit també com a «compromís històric». ² I un any després, en la introducció al seu llibre *Heretgies, revoltes i sermons* afirmava que «els escrits que agrupo en aquest llibre no són exactament allò que solem dir-ne 'estudis històrics'. Per a ser-ho, i per a ser-ho com caldria, els manca rigor tècnic, per exemple, i els sobra una mica de llibertat en l'expressió. Però he de confessar que el defecte i l'excés són deliberats». ³ Perquè, tal com a va afirmar Vicent Ventura (1924-1998), segons el professor Josep Fontana (1931), «l'obra de Fuster anava encaminada a provocar la irritació com un medi de conduir al raonament i la seva intenció no anava més enllà de proporcionar 'fonaments històrics per defensar la posició dels que voldrien una discussió racional i

serena'». ⁴

És evident que la construcció de la història valenciana especialment i de la resta de territoris de parla catalana, sempre fou un element important per a Fuster i una de les seues obsessions. Una història, doncs, lligada a la formació de la nació la qual qualifica va com a «producte històric lentament elaborat», ⁵ però, alhora, no l'essència de la mateixa. I quina era l'essència? Doncs la llengua. I és que, per molt curiós que ens pugui resultar, Fuster va caure molts cops en tot allò que ell tant criticava: Miguel de Unamuno (1864-1936) i José Ortega y Gasset (1883-1955) no li quedaven tan llunyans com pretenia. El dubte i l'angoixa sobre què era i havia de ser Espanya planava sobre la intel·lectualitat espanyola i catalana, fet que va tenir una gran influència en Fuster a l'hora de construir el seu esquema nacionalitari. En aquest sentit, el pes de la història era fonamental per poder justificar qualsevol mena de teoria. Partint d'aquí, podríem dir que la relació entre la història que practicava i la historiografia nacionalista espanyola que tant va atacar, van seguir en molts aspectes unes línies argumentals semblants. Al cap i a la fi, Fuster no deixava de ser una víctima

més de l'essencialisme del 98. ⁶ Ara bé, no ens equivoquem, la recerca històrica que fa Fuster, tot i partir dels mateixos pressupòsits i esquemes que els noranta-vuitistes —i, val a dir, malgrat la falta de concreció política del projecte fusterià— buscava uns efectes molt diferents: la justificació de la no espanyolitat dels ciutadans dels Països Catalans. Per això, tot i que per a ell els fonaments de la nació contemporània són de caràcter històric, el fet d'esdevenir nació és conseqüència del suposat despertar d'una consciència adormida en el present i, sempre, amb la mirada posada en el futur de l'element essencial que ens diferencia d'Espa-

2 FERRÉ, *Lectures de Nosaltres, els valencians (1962-1977)*, p. 437.

3 FUSTER, *Heretgies, revoltes i sermons. Tres assaigs d'història cultural*, p. 9.

4 FURIÓ (ed.), *Joan Fuster i els historiadors*, p. 22.

5 FUSTER, *Examen de consciència*, p. 138.

6 Segons Manuel Ardit, «la producció historiogràfica de Joan Fuster i molt especialment la seua obra més influent, *Nosaltres, els valencians*, se situa plenament [...] en la historiografia introspectiva, molt genuïnament espanyola —encara que podríem buscar les seues arrels en la filosofia de la història alemanya—, hereva del 98, i que fins ara, que sàpiga, ningú ha estudiat de forma sistemàtica. El que s'integre en aquesta tendència no significa, però, que participe de totes les seues característiques, cosa impossible vist el fort contingut nacionalista espanyol que va tenir aquest corrent historiogràfic. Malgrat això, les preocupacions bàsiques fusterianes són en bona mesura les mateixes que impulsaren l'obra d'intel·lectuals castellans com Unamuno, Ortega, Castro o Sánchez Albornoz, a pesar de la radical diferència de perspectiva. Aquests eren nacionalistes espanyols i Fuster era nacionalista valencià». ARDIT, «Joan Fuster i la història del País Valencià», p. 271-272.

Per Fuster, el fet d'esdevenir nació és conseqüència del suposat despertar d'una consciència adormida en el present i, sempre, amb la mirada posada en el futur

nyols i francesos: la llengua. És més, Fuster va limitar el paper de la història en la seua construcció nacional perquè, segurament, era plenament conscient que deslligar la història dels Països Catalans de la d'Espanya suposava caure en més d'una ocasió en certs buits narratius o contradiccions no desitjades.

Un historiador de la llengua i la cultura

Malgrat la negativa constant del mateix Fuster a reconèixer-se com a historiador, el cert és que pel que fa a l'àmbit de la llengua i la cultura, especialment, ho fou. Va ser en les revistes editades a l'exili pels intel·lectuals catalans, sobretot *La Nostra Revista* i *Pont Blau*, on el suecà desenvolupà els seus primers estudis i articles de caràcter històric centrant-se en els aspectes culturals i lingüístics —tant de l'àmbit valencià com de la resta dels Països Catalans— i on crea els primers escrits sobre la nació. Tot i això, la faceta d'historiador de la cultura es veurà materialitzada principalment al diari valencià *Levante* on, a conseqüència d'haver guanyat un premi que aquest mateix periòdic atorgava, va començar a escriure articles quinzenalment per passar, després, a fer-ho de manera setmanal.

Fuster escrivia sobre tot: història,

llengua, literatura, art...⁷ Al cap i a la fi, la cultura en el sentit més ampli del terme l'apassionava i això ho acabava plasmanent de forma escrita. Val a dir que, malgrat que els estudis de Fuster en aquest àmbit es van convertir en peces importants per a la construcció de la nostra història cultural en determinats períodes històrics, pel que fa a la contemporaneïtat mai va ser un especialista.⁸ Foren els clàssics de la literatura els que centraren l'interès en els seus primers estudis i, de fet, es va acabar especialitzant en noms com Sant Vicent Ferrer (1349-1419), Ausiàs March (1397-1459), Jaume Roig (c. 1400 -1478)

o Isabel de Villena (1430-1490). I és que Fuster va manifestar molts cops el desig d'escriure una història social de la llengua catalana. Així, serà a partir de la història de la cultura que Fuster entra en el cor mateix de la història de llengua.⁹

Si fem una ràpida ullada als llibres d'aquests primers anys, podem trobar títols referits a la literatura catalana medieval per una banda, i a la poesia valenciana del moment que representava el grup Torre, per l'altra.^{10 11} Però a mesura que passaven els anys, Fuster també avançava i canviava els objectes d'estudi clàssics i literaris per d'altres de més contemporanis, històrics i polí-

7 Una relació interessant dels articles que Joan Fuster va dedicar als clàssics de la literatura es pot trobar a HAUF, «Joan Fuster, un clàssic lector dels clàssics».

8 Així opina Joan Lluís Marfany quan diu: «A diferència dels seus treballs sobre altres períodes, els que Joan Fuster va dedicar a la literatura catalana contemporània no són els d'un especialista sinó els d'un simple lector. Un lector, això sí, voracíssim i extraordinàriament perspicaç; però un lector, que, com a tal es limitava a compartir amb d'altres les seves pròpies notes de lectura. Ell mateix era el primer a reconèixer-ho, d'altra banda: 'El meu punt de partida és el d'un vicis de la lectura i el d'un curiós de les implicacions que qualsevol «text» comporta, sense pretendre mai sobrepassar els límits de l'opinió personal i ingènua'. I amb freqüència, es desentenien de la responsabilitat de comprovar hipòtesis i resoldre dubtes que ell mateix havia plantejat». MARFANY, «Joan Fuster, historiador de la literatura catalana contemporània», p. 355-364.

9 PRATS, «Joan Fuster, historiador de la llengua».

10 El grup Torre, encapçalat per Xavier Casp (1915-2004) i Miquel Adlert (1911-1988), es va convertir durant la postguerra valenciana en el col·lectiu d'escriptors i activistes valencianistes més important. Fuster en va formar part a la dècada de 1940 i se'n comença a allunyar durant els anys 1950. Sobre el valencianisme de postguerra és més que interessant consultar RIPOLL, *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939-1951)*.

11 A tall d'exemple, FUSTER, *La poesia catalana fins a la Renaixença*; FUSTER, *Pàgines escollides de Sant Vicent Ferrer*; FUSTER, *Antologia de la poesia valenciana*; FUSTER, *La poesia catalana*; FUSTER, *El Món literari de Sor Isabel de Villena: conferència pronunciada amb motiu de la clausura dels cursos de llengua i literatura valenciana de «Lo Rat-Penat», el dia 17 de juny del 1957*; i FUSTER, *Antologia poètica. Ausiàs Marc*.

» Fuster busca en l'estudi de la història la justificació de la seua teoria política, de la seua proposta de futur: els Països Catalans

tics.¹² En certa manera, tenint en compte el context polític, podríem pensar que les reflexions de caràcter històric i, perquè no dir-ho, polític, les desenvoluparà en una època on la censura del Règim no serà tan estricta. Fuster, però, no abandonarà mai la seua tasca d'historiador de la cultura i la llengua, cosa que quedà palesa en la seua participació en obres com la *Història de Catalunya*¹³ de Pierre Vilar (1906-2003) o el tercer volum de la *Història del País Valencià*,¹⁴ on el suecà va dedicar diferents capítols a aquest tema.

La part i el tot: una història més enllà de l'academicisme

L'obra històrica amb un clar rerefons polític de Fuster es va desenvolupar durant els anys seixanta i part dels setanta.¹⁵ Precisament, la dècada de 1960 va començar amb la polèmica que el suecà va mantenir amb l'historiador gironí Jaume Vicens Vives (1910-1960) a les pàgines de *Serra d'Or*. Vicens Vi-

ves, assabentat dels moviments que s'estaven produint a la Universitat de València i el paper que començava a jugar el mateix Fuster, va escriure un article felicitant-se i animant les noves generacions d'estudiosos valencians a construir una història valenciana amb cara i ulls que ajudara, alhora, a completar la història estrictament catalana que ell mateix, entre d'altres, feia dècades que redactaven.¹⁶ Fuster va respondre a Vicens Vives amb una doble intenció: per una banda, rebaixar l'entusiasme del moment perquè encara quedava molta feina per fer i, per altra, per posar sobre la taula la necessitat de construir una història catalana que abraçara tots els territoris i no sols el Principat.¹⁷ La polèmica, però, no es va poder tancar per la mort del gironí, però serví per posar els ciments del fil conductor que guiaria els posteriors estudis històrics fusterians.¹⁸

En aquest període, l'anàlisi de la cultura catalana continua sent la font d'inspiració dels textos de Fuster, però

també trobem un gir cap a un cert presentisme, cap a la contemporaneïtat, en el sentit que busca en l'estudi de la història la justificació de la seua teoria política, de la seua proposta de futur: els Països Catalans.¹⁹ És per això que es veurà obligat a buscar en la història l'origen del mot que donava nom a la nació. La troballa del mateix s'estableix per dues bandes. Per un costat, els estudis de l'historiador Fèlix Cucurull (1919-1996) demostren que el terme «Països Catalans» havia estat utilitzat per Josep-Narcís Roca i Farre-ras (1834-1891) en un article de 1886 publicat a *L'Arch de Sant Martí*. Fuster encara va més lluny i troba la utilització del concepte deu anys enrere, el 1876, a la introducció al volum primer de l'obra de Benvingut Oliver (1836-1912) *Història del Derecho en Cataluña, Mallorca i Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*, aparegut a Madrid aquell any.²⁰ Així, tant Fuster com Cucurull de-

12 BALLESTER, *La poesia catalana de postguerra al País Valencià (1939-1959)*, p. 41-42.

13 VILAR (dir.), *Història de Catalunya*.

14 AA.DD., *Història del País Valencià*.

15 Val a dir que les bases de la proposta nacional fusteriana es van posar el 1950 en l'article «València en la integració de Catalunya» que el suecà va publicar a *La Nostra Revista*.

16 VICENS VIVES, «Presència valenciana».

17 Val a dir que tot i que Fuster va criticar Vicens Vives per demanar centrar-se en la part i no en el tot, en el cas de l'obra del suecà —exceptuant *Qüestió de noms*— sempre va partir del fet particular, això sí, amb la intenció d'arribar a la totalitat.

18 RICO, «El diàleg inacabat entre Vicens Vives i Joan Fuster».

19 Trobarem títols com FUSTER, *Joan Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler*; FUSTER, *València*; FUSTER, *Nosaltres els valencians*; FUSTER, *El País Valencià*; FUSTER, *Qüestió de noms*; FUSTER, *El bandolerisme català. La llegenda*; FUSTER, *Raimon*; o, entre d'altres, FUSTER, *Diccionari per a ociosos*. Per trobar una relació de referències bibliogràfiques completa a FURIÓ, «La producció bibliogràfica de Joan Fuster».

20 «[...] lo mismo en los países catalanes que en el resto de Europa [...] la legislación de los países

En relació als Països Catalans, parlem d'una idea de caràcter cultural i lingüística i molt poques vegades expressada de manera política abans de Fuster

mostren que la idea no pertany al seu present sinó que ja rondava en el passat entre diferents sectors socials. Evidentment, parlem d'una idea de caràcter cultural i lingüística i molt poques vegades expressada de manera política abans de Fuster.²¹

Fuster té molt clar que no és en la història on trobarà la raó de ser dels Països Catalans. Tot el contrari. La seua proposta és de futur i la història, al cap i a la fi, sols es pot fer servir per a buscar uns orígens que ens ajuden a entendre el present. Ell mateix, com hem vist, feia autocrítica del caràcter històric dels seus estudis, negant-se a encaixar-los estrictament dins d'aquesta ciència social,²² cosa que no vol dir que les seues afirmacions estigueren mancades d'anàlisi profundes que, almenys en la seua època, refutaven les seues teories. Hem de tenir present que Fuster va construir el relat de la seua nació a partir gairebé del no res. De fet, va ser

ell qui, sense ser historiador, va encetar el món dels estudis referits al passat valencià per una banda, i també un dels primers que mostraren la possibilitat d'interconnectar les històries locals dels diferents territoris de parla catalana per acabar construint una història comuna que abraçara tota la realitat dels Països Catalans.

Assaig i científicitat: essencialisme històric?

L'obra de caràcter històric més emblemàtica, *Nosaltres, els valencians*, està redactada en forma d'assaig, un estil que, si bé agilitza la lectura i facilita la comprensió d'allò que es vol expressar, també trau científicitat, si més no formal, a l'estudi que es realitza. L'assaig, al cap i a la fi, no deixa de ser —i encara més en el cas de Fuster— una mena «d'anàlisi de consciència».²³ Una anàlisi de consciència que alguns autors han qualificat com de «lliure de prejudicis». Però, això és cert? Em sembla que qualificar a Fuster com a home «lliure de prejudicis» és, com a mínim, agosarat. El suecà era humà i, com la resta dels mortals, feia les

catalanes durante el siglo XIII». FUSTER, *Punts de meditació: dubtes de la «transició»*.

21 Veure GONZÁLEZ, *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans (1931-1939)*.

22 Josep Iborra diu que «per això Fuster s'ha negat a posar a aquests papers seus l'etiqueta d'"estudis històrics"» (IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 217). «Els manca el rigor tècnic, per exemple, i els sobra una mica de llibertat d'expressió» diu el mateix Fuster, tot i que confessa que «el defecte i l'excés són deliberats» (FUSTER, *Heretgies, revoltes i sermons*, p. 5).

23 Per Fuster «escriure constitueix una operació d'autexamen: de revisar-me les idees, els entusiasmes, els recels, els interessos, les accions, les malícies». Veure IBORRA, *Fuster portàtil*.

» El que fa Fuster és interrogar la història, posar sobre la taula temes que no s'havien tractat fins aleshores i intentar, també, donar respostes hipotètiques

seues anàlisis a partir d'elements prefixats, de prejudicis assumits per l'experiència pròpia i, en definitiva, partint sempre d'uns elements que d'una manera o altra, determinaven, si més no al principi, el resultat de l'estudi, la narració i l'assaig. Fuster va construir la història dels valencians a partir d'una sèrie de postulats històrics donats per bons i inamovibles, que encaixaven en una trajectòria fonamentada en una sèrie de fracassos col·lectius com a poble. Front a aquest model fracassat, en contraposava un de relativament exitós i reixit: el dels catalans estrictes.²⁴ També, en el paradigma fusterià, es parteix d'un prejudici clar: la identificació *per se* de la identitat regional amb l'espanyolisme. I no vol dir que no fóra cert el fet que el nacionalisme espanyol havia assimilat la identitat valenciana i l'havia convertida en regionalment espanyola. Però el mateix havia intentat fer amb certs elements de la cultura popular catalana i no per això el catalanisme va renunciar a aquests. Tenint aquests aspectes presents, doncs, em sembla que si una cosa tenia l'examen de consciència de Joan Fuster eren prejudicis. De fet, crec que ell mateix ho reconeixia si tenim en compte que mai

va intentar col·locar els seus assaigs dins d'una categoria estrictament científica, purament històrica. Hi havia una gran dosi d'opinió i, sobretot, una gran part de pura especulació per la manca d'estudis científics existents en aquells moments. Així, el que fa Fuster és interrogar la història, posar sobre la taula temes que no s'havien tractat fins aleshores i intentar, també, donar respostes hipotètiques.

Malgrat tot, aquesta manca de científicitat dels estudis fusterians ve donada, en certa mesura, per la mateixa consideració que Joan Fuster tenia sobre el què és i no és ciència. Fuster creu que el grau de científicitat de les anomenades ciències socials és força relatiu ja que el material a partir del qual treballen historiadors, sociòlegs o antropòlegs, per exemple, és sempre molt limitat i, fins i tot, poc fiable. A més, es tracta de matèries on la ideologia pot jugar un paper molt important a l'hora de treballar i, per tant, aquest fet lleva científicitat als resultats finals. Em sembla del tot evident l'afirmació de Fuster respecte a la ideologia, però també crec que la història no és sols ideologia, també hi ha dades concretes i objectives a partir de les quals construir-la i aquestes es troben, normalment, lluny de tergiversacions partidistes. Ara, és clar, totalment subjectes a la interpretació. Davant d'això,

Fuster va considerar la utilització de les ciències exactes com l'estadística en l'estudi de la història com una mena de «primera operació de detergència moral, considerablement útil».²⁵ És per això que veia un perill en la professionalització del científic social, en la creació d'una història teòricament més objectiva i exacta: convertir els estudis d'història en textos únicament accessibles a la petita elit professionalitzada. D'aquesta manera, deia que «el fet evident és que, als nostres dies, els historiadors sols confeccionen papers destinats a ser llegits pels seus propis col·legues».²⁶

Amb tot, Fuster sempre va sentir una gran fascinació per la historiografia marxista. Pierre Vilar (1906-2003) es va convertir en una mena d'exemple del que seria a ulls d'ell un bon historiador.²⁷ De fet, per al de Sueca, el mate-

25 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 221.

26 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 222.

27 Alguns aspectes interessants de la relació que Fuster i Vilar van mantenir han estat narrats per la professora Rosa Congost a «Pierre Vilar i Joan Fuster: reflexions sobre una complicitat» dins FURIÓ (ed.), *Joan Fuster i els historiadors*. A partir del respecte i admiració mútua, des d'un punt de vista professional, Vilar sempre va atorgar a Fuster la categoria d'historiador, tal com va quedar reflectit en l'entrevista que l'historiador occità va concedir a la revista *Canigó* el 1975 amb motiu de la concessió a Fuster del Premi d'Honor de les Lletres Cata-

24 ARCHILÉS, «Ni carn ni peix...? Joan Fuster i la identitat nacional dels valencians».

Les interpretacions de la història, especialment aquelles relacionades amb la nació i el nacionalisme, es fan sempre partint de premisses creades en el present

rialisme històric era «l'única via d'aproximació a la comprensió del passat».²⁸ Així, la influència de la historiografia marxista es pot copsar fàcilment en el mètode que aplica a la narració de *Nosaltres, els valencians*. Ara bé, aquest és un marxisme no gramscianista perquè en aquestes dates Fuster encara no havia llegit a l'intel·lectual sard.²⁹ D'altra banda, la concepció de la història que tenia Fuster també devia molt a l'Escola dels Annales i, especialment, a les aportacions de Vicens Vives a la nova historiografia catalana.

De tota manera, la part de la narració històrica més difícil de construir per part de l'historiador és la que tracta del propi país. Fuster veu com a molt difícil la no-identificació dels posicionaments del present amb els fets del passat: «pertanyer a un poble, com pertanyer a una família, equival a solidaritzar-se amb uns avantpassats».³⁰ Moltes vegades és com a mínim difícil no

fer presentisme amb el passat, ja que les interpretacions de la història, especialment aquelles relacionades amb la nació i el nacionalisme, es fan sempre partint de premisses creades en el present, les quals han estat assimilades com a vàlides i inalterables, fet que dificulta el qüestionament i la recerca de la veritat —amb el relativisme que aquest terme comporta.

Aquest problema, segons Fuster, es veu agreujat si tenim en compte que, normalment, el nacionalisme apareix i s'entén en partir d'un enfrontament amb un altre. En partir d'aquí, en una situació constant de conflicte, en una situació perpètua de reafirmació identitària, la història que s'escriu pateix confusions i l'enaltiment de grans mites i llegendes que en una situació, diguem-ne, de normalitat no es tindrien presents o, com a mínim, no en tan alta consideració històrica. I aquesta alta consideració de determinats fets puntuals pot portar a un cert essencialisme fonamentat en la història. Ja hem vist abans que l'essencialisme fusterià —no excloent, des del meu punt de vista, perquè l'idioma és un element identitàri que a partir de l'aprenentatge permet a qualsevol persona accedir a la nacionalitat— es basava en la llengua.

Malgrat tot, tenint en compte els precedents ideològics i els exemples histogràfics que van ajudar a la formació

intel·lectual de Fuster, també podem arribar a pensar que la visió de la història que tenia era, en alguns aspectes, essencialista. Evidentment no tant com la que tenia, per exemple, Claudio Sánchez-Albornoz (1893-1984), però sí comparable a altres intel·lectuals criticats per ell mateix. I és que el fet de posar data de naixement a una nació no deixa de ser una manera de buscar l'essència d'aquesta. El que passa és que per a Fuster aquesta data de naixement no determina unes essències ancestrals —Albornoz parlava per al cas d'Espanya d'una mena d'unitat territorial peninsular en el Paleolític!— inexplicables, inamovibles i difícils de contrastar en l'actualitat. No. Fuster determina el moment en què en un territori es va assentar una llengua que s'ha mantingut fins als nostres dies, amb els canvis i dialectes que tota llengua pateix al llarg dels temps, però unida i consolidada en el mateix territori. D'aquesta manera, no ens trobem davant la data de naixement de la nació, sinó davant dels orígens de la mateixa. Això és el que diferencia l'essencialisme fusterià d'altres de més romàntics i, si se'm permet, esperpèntics. Fuster no fixa la nació en el temps, sinó que el que fa és fixar en l'arc cronològic els orígens que portarien els hereus d'aquesta essència a reivindicar-se nació en el present per esdevenir-ne en el futur.

lanes: «És un home que m'interessa moltíssim. És un assagista extraordinari. I encara que no s'anomeni historiador d'ofici, és un gran historiador. Té una gran agudesa històrica» (FURIÓ (ed.), *Joan Fuster i els historiadors*, p. 33).

28 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 221-222.

29 ARCHILÉS, «'De gent que anomenen classes subalternes'. La influència d'Antonio Gramsci en Joan Fuster i la seua reflexió sobre el País Valencià».

30 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 224.

» Fuster no fixa la nació en el temps, sinó que el que fa és fixar els orígens que portarien els hereus d'aquesta essència a reivindicar-se nació en el present per esdevenir-ne en el futur

Conclusió

La història creada per Joan Fuster, igual que la de Vicens Vives o la dels intel·lectuals espanyols contemporanis, parteix d'una idea preconcebuda i inalterable: l'existència d'un poble. Una existència que el porta a buscar en la història tant els seus orígens com els elements que l'ajuden a definir-se en front de la resta de pobles que l'envolten. Així, la nació es converteix en la unitat bàsica per a qualsevol mena d'anàlisi històrica. Una nació creada en el present, però amb unes sòlides bases assentades en el passat.

Amb tots aquests pressupòsits sobre la taula, podem dir que Fuster és el personatge clau per a entendre la idea actual dels Països Catalans. Cap intel·lectual dels darrers 50 anys ha posat tant d'èmfasi en la necessitat de construir una nació on estigueren inclosos tots els territoris de parla catalana. Fuster va ser una mena de pensador civil, de consciència crítica dels sectors socials políticament identificats amb el nacionalisme. El seu llegat és en molts aspectes —més enllà dels substrats essencialistes heretats que, d'una manera o altra, ell mateix va acabar transmetent— fonamental per a la construcció de la història en els nostres països. Revisar no ha d'implicar prescindir, ans al contrari; en el cas de Fus-

ter i la seua obra, el que hem de fer és aprofundir i discutir, tal com ell mateix va voler sempre que férem. ◀

MÉS INFORMACIÓ

AA.DD. *Història del País Valencià*, volum 3, «De les Germanies a la Nova Planta». Barcelona: Edicions 62, 1975.

ARCHILÉS, Ferran. «'De gent que anomenen classes subalternes': La influència d'Antonio Gramsci en Joan Fuster i la seua reflexió sobre el País Valencià». *A L'Espill*, 2011, núm. 38, p. 140-154.

ARCHILÉS, Ferran. «Ni carn ni peix...? Joan Fuster i la identitat nacional dels valencians». *A El Contemporani*, 2002, núm. 25.

ARDIT, Manuel. «Joan Fuster i la història del País Valencià». *A Homenatge a Joan Fuster*, p. 271-284. València: Generalitat Valenciana, 1994.

BALLESTER, Josep. *La poesia catalana de postguerra al País Valencià (1939-1959)*. València: 3i4, 1995.

BOTRAN, Albert. «Països Catalans, una nació sense història?». *A Eines*, 2010, núm. 12, p. 107-117.

FERRÉ, Xavier. «Lectures de Nosaltres, els valencians (1962-1977)». *A Afers*, 2002, núm. 42/43, p. 435-457.

FURIÓ, Antoni. (ed.). *Joan Fuster i els historiadors*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.

FURIÓ, Antoni. «La producció bibliogràfica de Joan Fuster». *A Homenatge a Joan Fuster*, p. 365-379. València: Generalitat Valenciana, 1994.

FUSTER, Joan. «València en la integració de Catalunya». A *La Nostra Revista*, 1950, núm. 52-53, p. 136-137.

FUSTER, Joan. *La poesia catalana fins a la Renaixença*. Mèxic: Edicions Catalanes de Mèxic, 1954.

FUSTER, Joan. *Pàgines escollides de Sant Vicent Ferrer*. Barcelona: Barcino, 1955.

FUSTER, Joan. *Antologia de la poesia valenciana*. Barcelona: Selecta, 1956.

FUSTER, Joan. *La poesia catalana*. Dos volums. Palma de Mallorca: Moll, 1956.

FUSTER, Joan. *El Món literari de Sor Isabel de Villena: conferència pronunciada amb motiu de la clausura dels cursos de llengua i literatura valenciana de «Lo Rat-Penat», el dia 17 de juny del 1957*. València: Successor de Vives Mora, 1957.

FUSTER, Joan. *Antologia poètica*. Ausiàs Marc. Barcelona: Selecta, 1959.

FUSTER, Joan. *Joan Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler*. Barcelona: Aedos, 1961.

FUSTER, Joan. *València*. Madrid: Direcció General de Turismo, 1961.

FUSTER, Joan. *El País Valencià*. Barcelona: Destino, 1962.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

FUSTER, Joan. *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

FUSTER, Joan. *El bandolerisme català. La llegenda*. Barcelona: Aymà, 1963.

FUSTER, Joan. *Raimon*. Barcelona: Alcides, 1964.

FUSTER, Joan. *Examen de consciència*. Barcelona: Edicions 62, 1968.

FUSTER, Joan. *Punts de meditació: dubtes de la «transició»*. València: Eliseu Climent, 1985.

FUSTER, Joan. *Contra el nacionalisme i altres textos*. Barcelona: Barcanova, 1993.

FUSTER, Joan. *Diccionari per a ociosos*. Barcelona: Edicions 62, 2004. Catorzena edició. Primera edició 1964.

FUSTER, Joan. *Heretgies, revoltes i sermons. Tres assaigs d'història cultural*. Catarroja: Afers, 2008. Segona edició revisada. Primera edició, Barcelona: Selecte, 1968.

GINEBRA I SERRABOU, Jordi. «El 'diàleg' entre els Països Catalans en l'obra de Joan Fuster». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 65-68. València: Generalitat Valenciana, 1994.

GONZÁLEZ, Arnau. *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans (1931- 1939)*. Catarroja: Editorial Afers, 2006.

HAUF, Albert G. «Joan Fuster, un clàssic lector dels clàssics». A FERRANDO, Antonio i PÉREZ SALDANYA, Manuel. *Homenatge universitari a Joan Fuster*. València: Universitat de València, 1993, p. 49-56.

IBORRA, Josep. *Fuster portàtil*. València: 3i4, 1982.

IBORRA, Josep. «Joan Fuster i la història». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 217-230. València: Generalitat Valenciana, 1994.

MARFANY, Joan Lluís. «Joan Fuster, historiador de la literatura catalana contemporània». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 355-364. València: Generalitat Valenciana, 1994.

PRATS, Modest. «Joan Fuster, historiador de la llengua». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 43-47. València: Generalitat Valenciana, 1994.

RICO, Antoni. «El diàleg inacabat entre Vicens Vives i Joan Fuster». A *L'Espill*, 2010, núm. 34.

RIPOLL, Faust. *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939- 1951)*. Catarroja: Afers, 2010.

VICENS VIVES, Jaume. «Presència valenciana». A *Serra d'Or*, 1960, núm. 5, p. 6-7.

VILAR, Pierre (dir.). *Història de Catalunya*, volum 3, «L'expansió baixmedieval: segles XIII-XV». Barcelona: Edicions 62, 1987.